DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 LAPKRIČIO 21 D. NR. 42 (139)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Pažvelgti tiesai į akis

Pratęsdama mintį, nuskambėjusią lapkričio 14 d. „Kultūros" vedamajame (kad krikščioniui pasaulio pabaiga neturi būti tragedija), dar pridurčiau, kad tam esama objektyvių priežasčių. Ir viena iš jų – melas. Dekalogas net kelis kartus sako: nemeluok, nesakyk netiesos, neliudyk melagingai. Ir ne veltui – juk visa, kas šėtoniška, kas kilę iš puikybės, pagrįsta melu.

Regis, kad pasaulyje dar niekada nebuvo tiek melo, kiek pastaruoju metu – viso to, kas vadinama *fake news*, klastotėmis, netikslia (neobjektyvia) informacija, vienos tiesos sakymu, dalies tiesos sakymu ir taip toliau.

Regis, nieko nėra lengviau, kaip, paėmus dalį tiesos, apvilkti ją dezinformacijos drabužiu ir paleisti į pasaulį kaip tikrą tiesą.

Regis, kad nebeįmanoma tapo atskirti tikra nuo netikra, gera nuo bloga. Ir kaip niekada aktualiai skamba Mefistofelio žodžiai iš Goethes „Fausto": „esu... dalelė tos jėgos, kuri, darydama vien gera, blogo linki."

Štai todėl toks pasaulis, apvilktas melu kaip tinklu, kurio nebeįmanoma nusipurtyti, nes jo vijos pernelyg giliai įsirėžusios, ir neturi ateities. O mes paprasčiausiai pamirštame, kad nesame pasaulio kūrėjai; jeigu kas tuo tiki, tai tiki melu. Ir kalbėdami apie „šviesią" ateitį, meluojame, nes ne mūsų jėgoms suprasti ir suvokti, kokia bus pasaulio ateitis. Mes galime tik įsivaizduoti – o vaizduotė, kokia galinga ir nuostabi bebūtų, tėra tik vaizduotė. Kur kas daugiau priklauso nuo proto ir valios, ir čia svarbiausia yra tai, kam protas ir valia tarnauja – tiesai ar melui.

Melas mūsų pasaulyje šiandien atlieka Mefistofelio vaidmenį. Jis skelbiasi, kad kovoja už pažangą, už tiesą, už gerovę, už žmogaus teises, už lygybę. Taigi, sakytum, vien už gera. Bet tai tik žodžiai – o kokie yra jo polinkiai, pamatysime vėliau. Tik gero tikėtis nevertėtų – niekada neverta tikėtis gero iš to, kuris meluoja, kad ir kaip žaviai šypsodamasis ir viso ko gražiausio belinkėdamas.

Šis gražiai besišypsantis melas, nors ir gaila, bet patinka daugeliui pasauliečių. Ir galbūt netgi dalis krikščionių juo tiki – ypač tie, kurie mano, kad blogis neegzistuoja, o velnias – mitologinis personažas, tevertas pašaipos kaip prasto cirko klounas. Nors iš tiesų melas yra didžiosios puikybės įsikūnijimas, šaltoji pragaro ugnis, iškreiptas intelekto įrankis ir dvasinė būtis. Ir niekas, be Viešpaties meilės, mūsų nuo jo neišgelbės – nei mūsų pastangos, nei geranoriškumas, nei noras pakeisti pasaulį ir gražiai žingsniuoti į šviesią ateitį.

Meluojantys žmonės paprastai stengiasi nesusitikti akimis su tais, kam meluoja. Arba jų akys laksto į šonus. Spokso kur nors, apsimesdami, kad viską supranta. O žiūrėdami tiesiai, jie stengiasi išvengti to gluminančio ir nepatogaus kontakto. Išmoksta nebematyti.

Užtat atėjus valandai, kai reiks pažvelgti tiesai į akis, bus labai baisu. Bus tikrai nepakeliama.

Renata Šerelytė

Gustave Dore. Iliustracija J. Miltono poemai „Prarastasis rojus"

***

Mano siela nežino,
ką ji turėtų daryti,
būdama peteliške,
ar kada nors išmoks ji
būti lietum.

Žiūriu į tekantį vandenį –
ir neatsimenu,
kaip reikia nebūti.

Marcelijus Martinaitis

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Pažvelgti tiesai į akis • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Laimės kūdikis. Kaip mirtininkas tapo profesoriumi • **3-as psl. Metų knygos rinkimai 2020.** Diana Ganc. Lota • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Drobėse – Kuršių nerijos gamta ir to krašto žmonės • **5-as psl. Janina Survilaitė.** Paralelės. Ištrauka iš knygos • **6-as psl. Julius Keleras.** Mirtis ir poezija • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Kai matei kažką pažįstamo, bet niekaip negali prisiminti, kur tai matei* 8 psl. Romualdas Kriaučiūnas.** Sakytinės istorijos projekto mintis gimė prieš 25 metus

Kitame numeryje: Vilniaus Katedros chorų šventėje apsilankius • Ekvadoro universiteto dėstytoja Rasa Žalakevičiūtė: „Darau tai, ką myliu"

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

LAIMĖS KŪDIKIS

Kaip mirtininkas tapo profesoriumi (1)

Profesorius Vytenis Rimkus

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Lapkričio 12 d., eidamas 91-uosius metus, amžinybėn iškeliavo iškili Lietuvos dvasinio gyvenimo asmenybė, Šiaulių menininkų bendruomenės patriarchas profesorius VYTENIS RIMKUS. Plačiajai visuomenei jis žinomas kaip menotyrininkas, humanitarinių mokslų daktaras, mokslo ir visuomenės veikėjas, Šiaulių miesto ir rajono Garbės pilietis, Stasio Šalkauskio, Jono Basanavičiaus ir kitų garbingų premijų laureatas, daugiau kaip 30 knygų ir 3 000 straipsnių įvairiuose leidiniuose, per 150 parodų katalogų autorius, buvęs politinis kalinys. Lapkričio 15-ąją, jo laidotuvių dieną, šv. Mišios velionio garbei laikytos Šiaulių katedroje ir visose apskrities bažnyčiose.

◆◆◆

Nors ir neabejoju, kad bus prieštaraujančių, Vytenį Rimkų drįsčiau pavadinti laimės kūdikiu. O ir kokio kito vardo gali nusipelnyti žmogus, iš gimnazijos suolo patekęs tremtin, o netrukus dar ir nuteistas aukščiausiąja – mirties bausme, tačiau sugebėjęs tapti profesoriumi?

Tai, ką darė šis žmogus, ką privačiai, o ir viešai kalbėjo, visada buvo įdomu, nors ir ne visada priimtina. Pagarbos nusipelnė ir kaip „Varpų" autorius – ką pažadėjęs, parašydavo iki sutarto laiko, o ir atlikdavo tą įsipareigojimą solidžiai, niekada – atmestinai. Susitikę šnekteldavome trumpai, tačiau tų kelių ar keliolikos minučių pilnai pakakdavo dar sykį įsitikinti, jog turi reikalą su asmenybe.

2020-ųjų metų rudeniniame literatūros almanacho „Varpai" numeryje išspausdinome, ko gero, paskutinį profesoriaus rašinį, kuris skirtas žymaus menininko skulptoriaus profesoriaus Aloyzo Toleikio artėjančiam jubiliejui. V. Rimkus dar spėjo pasidžiaugti šia publikacija.

◆◆◆

Peržiūrėdamas savo audioarchyvą, netikėtai užtikau senokai darytą įrašą, kurio pagrindinis herojus – profesorius V. Rimkus. Tąsyk jį kalbinau kelių garbingų šiauliečių kompanijoje. Kodėl tos medžiagos beveik per dešimtmetį taip niekur ir nebuvau panaudojęs, sunku pasakyti. Nors per tą laiką daug kas pasikeitė, bet prisiminti tą pavasario vakarą pasirodė įdomu.

Įvairiai susiklosto žmonių gyvenimai ir likimai. Nemažai metų bandydamas tyrinėti kūrėjų nueitus kelius, juose radau visko: ir laimių, ir nelaimių, nuostabos ir išdavysčių, atsitiktinumų ir lemties ženklų. Neabejoju: V. Rimkaus gyvenimo kelias vertas, kad apie jį dar ne sykį būtų pasakojama. Visų pirma, žinoma, nepamirštant jo tolerancijos kitaip manantiems, įsitikinimo, jog svarbiausia, kaip žmogus dirbo Lietuvos ir visuomenės labui.

Tai, ką siūlau „Draugo" skaitytojams, į popierių perkelta ne tik iš jau minėtos audiokasetės.

◆◆◆

Pirmąją Sibiro žiemą V. Rimkus tapo traktorininku. Pusantrų metų juo išdirbo. Iki arešto.

Ne tik šių eilučių autorius turbūt yra girdėjęs tokį beveik kalambūrą, kuriuo kartais prisistato V. Rimkus: „Iš profesijos – traktorininkas. Visa kita – tik pomėgiai". Kai tiek patyręs, tiek pergyvenęs, ne tik supranta humorą, bet dar ir pats mėgsta pajuokauti, jau vien dėl to yra žmogus, keliantis pasitikėjimą.

Profesorius sako, jog sugrįžti į tas dienas, kai buvo paskirta mirties bausmė, dabar, kai viskas praėję, atrodo gana paprasta. Nebent susitikus su panašų likimą patyrusiais būna kitaip. Kartais apie tai vėl pradeda galvoti, kai skaito tuos laikus primenančius tekstus. Panašiai nutiko, atsivertus knygą „Berija ir jo parankiniai Lietuvoje". Tačiau susireikšminimas negresia.

– Taip susiklostė tuomet, ir tiek, – pastebi. – Kas mes tokie tuomet buvom? Smulkus smėlis.

O po trumpos pertraukėlės:

– Na matot, atsidūrus naujoje aplinkoje, tokioje, kokioje man teko, norėjosi kuo nors užsiimt. Kai nė už ką vieną naktį iš patalo čiumpa už sprando ir, įrėmę į nugarą šautuvą, varo septynis kilometrus, sodina į vagoną, nuveža toli toli ir dar liepia pasirašyt, kad amžinam gyvenimui, vis kyla ir kyla neteisybės jausmas, kyla buntas... Todėl vieną dieną ir pasakiau: gal pažaiskim?

Taip gimė „Taiga" taigoje.

Tas laikraštis – paprasčiausi mokykliniai sąsiuviniai, kuriuose V. Rimkaus ranka užrašyti anekdotai, eilėraštukai, gandai, straipsneliai ir kt. Keturių jaunų žmonių kūryba, kuriai atsirasti padėjo juos ir jų tėvus bei senelius, ne savo valia atsidūrusius toli nuo tėvynės, supęs gyvenimas. Nors ten visi buvo sekami, jaunieji redaktoriai buvo gana drąsūs, nes tikėjo tais, tarp kurių gyveno, be to, ir turinys tų laikraštukų buvo beveik apolitinis. Įdavė, ko gero, tie, kurie kartas nuo karto, apsimetę medžiotojais, lankydavosi, vis klausinėdavo, kaip čia žmonės gyvena, ką kalba.

„Laikraštį leidžia! Organizacija!" Ir viskas. Vieną 1951 metų vasaros naktį į Irkutsko srities Alzamajaus rajoną, į Vesioloje barakus užgriuvo didžiulė ekspedicija iš Irkutsko. Prasidėjo kratos. Surinko tuos penkis „Taigos" vardu pavadintus sąsiuvinius, užrašų knygutes, bloknotus, albumus su eilėmis, visus, kokie tik buvo, popieriukus. Kratas vykdė „aukštame lygyje" – vienas pulkininkas Vytenio, kitas – jo draugo Juozo Balčiūno kambarėlyje. Areštavo ne tik juos, svarbiausius kaltininkus, bet ir V. Rimkaus seserį Elytę bei jos draugę Verutę Vilkauskaitę – kaip laikraštuko platintojas. Kaltinimas – rimtesnis nei buvo galima įsivaizduoti: nelegalaus antitarybinio laikraščio „Taiga" leidyba, antitarybinė agitacija, proamerikietiško pobūdžio gandų skleidimas, pikti šmeižtai tautų vado adresu, pasisakymai už buržuazinės Lietuvos atgimimą ir pan. Tris mėnesius vyko tardymai. Buvo ir paskutinis žodis, kurį tarė laikraštuko sumanytojas. Praėjus daugiau kaip šešiems dešimtmečiams, nelengva prisiminti visą savo kalbą, tačiau, kad ji užtruko net porą valandų, ir dabar jaudina. Na, o paskui buvo nuosprendis: abiems vaikinams – aukščiausioji bausmė, merginoms – ilgi metai lagerio. Visa laimė, kad tuo metu įsigaliojo SSRS Aukščiausiosios Tarybos įsakas dėl mirties bausmės panaikinimo, ir negailestingų teisėjų nuosprendis buvo pakeistas į 25 metus lagerio, 10 metų tremties ir teisių atėmimą 5 metams. Taigi iš viso 40 metų.

– Saugau nuosprendį, kaip įdomų literatūrinį kūrinį, – sako V. Rimkus, kuriam ir šiandien gaila teisėjų, jį rašiusių pasitelkiant fantaziją. Nors tie dalykai tolokai nuo jo didžiosios gyvenimo meilės menotyros, remdamasis ne tik savo, bet ir likimo draugų patirtimi, vienai mokslinei konferencijai paruošė pranešimą „Teismo nuosprendžiai, kaip grožinės literatūros žanras".

Prasidėjo kelionė per lagerius. Kai suskaičiavo visus pervežimus, kalėjimus, kameras, paaiškėjo, jog taupyklėje nei daug, nei mažai – trisdešimt pozicijų.

Net nesitiki, kad šis solidus, ramaus būdo profesorius kažkada buvo maištingas. Vien lageriuose keturiuose maištuose užfiksuotas, o ir kitose rimtose nepaklusnumo akcijose. Jei nebūtų miręs Stalinas, kažin ar po penkerių metų būtų nusivilkęs lagerininko uniformą.

Jau būdamas už grotų sužinojo, kad kratos metu rastas vienas bloknotėlis buvo lemtingas ir tėvui – didelių nuopelnų turinčiam buvusiam Šiaulių berniukų gimnazijos mokytojui Jaroslavui Rimkui. Tiesa, su juo elgėsi kiek kitaip, net patalpino į prestižinį Aleksandrcentral kalėjimą, kur sėdėjo su garbiais pulkininkais, tarp kurių buvo ir lietuvis – buvęs Kauno miesto komendantas. Tai todėl, kad 1917 metų perversmų metu, tarnaudamas Rusijos kariuomenėje, buvo išrinktas aviacijos divizijos komisaru.

Pabaiga kitame numeryje

Rimkų šeima. Iš kairės: Rasa Daukšienė, Vytenis Rimkus, Česlava Rimkienė, Janina Budrienė ir Titas.
Ramūno Snarskio nuotr.

METŲ KNYGOS RINKIMAI 2020

DIANA GANC

LOTA

Ištrauka

Diana Ganc (Gancevskaitė) – aktorė, vertėja, rašytoja, „Auksinio kryžiaus“ nominantė. Jos debiutinė knyga paaugliams „Lota“ išrinkta į Metų knygos rinkimus paauglių kategorijoje.

Diana Gancevskaitė

„Per pusę metų Lotos pasaulis apsisuka 180 laipsnių: ji netenka mamos, tėtis, dirbantis tolimųjų reisų vairuotoju, vėl išvyksta, geriausia draugė atsiduria ligoninėje, o ir šeimos šuo, atrodo, ruošiasi į amžinosios medžioklės plotus. Svetimųjų užuojautos nepageidaujanti mergaitė nusprendžia – ji nebeis į mokyklą. Tačiau knygos ir namų sienos negali teikti amžino prieglobsčio nuo supančio pasaulio, kaip ir gedulo bei artumo alkio negali užkimšti paskubomis perkamos kepyklėlės bandelės ir duona. Tačiau ar Lota ryšis vėl išmokti pasitikėti pasauliu?” (Asta Skujytė-Razmienė)

tėtis 9:53
Nu kaip tu? Pamokose? Aš jau 3 val eilėje. Prieš mane mažd 30 fūrų, gal jau greit. Valgai ką palikau? Aš sumušt jau suvalgiau

aš 9:57
Gerai. Jo, palikai daug. Tai skaityk knygą.

tėtis 9:59
Būtinai.

Meluoja. Neskaitys. Stovi milijoną valandų eilėje, ir ką – tiesiog sprendžia sudoku? Koks skirtumas. Pats kaltas. Be reikalo išvis įsiūliau knygą. Man jos reikia labiau. Šiandien.

Keptos duonos nebėra, knygų nebėra. Viską sušlamštei, Lota.

Valgai, ką palikau. Labai juokinga. Ačiū, tėti, pilnas šaldytuvas. Pilnas šaldytuvas nevalgomų dalykų. Aš juk sakiau, kad man nereikia. Paliksiu viską, kol grįši. Tegu sugenda, supūva ir pažaliuoja. Ir daugiau taip nebedarysi. Kvailys, kvailys. Ir aš ne geresnė. Bet mes išmoksim, taip? Psichologė taip sakė – kad išmoksim ir panašiai. Kažką. Gyventi gal. Gerai, kad bent išvažiavai.

Sonata gali suvalgyti pilną šaldytuvą maisto vienu kartu. Viešpatie, o juk iš pradžių galvojau, kad ji meluoja. Ar juokauja. Nors tai nejuokinga. Ir iš viso nesąmonė. O kai supratau? Aš niekada nesuprasdavau visko, net ir dabar nesuprantu, bet susigaudžiau maždaug, kas vyksta. Ir ką? Ir ką, Lota? Nieko. Tylėjau. Tai vadinasi buvimu šalia, taip? Nepadėti. Negalėti padėti. Ar galėjau? Bet kai tada skambino jos mama, aš juk patvirtinau, kad mes viską suvalgėm. Nors aš net nemačiau, kas ten buvo jų šaldytuve. Ji visa tai sudorodavo viena. Arba nė kąsnio, nieko. Ir aš šalia jos nevalgiau.

O ką daryti su visu šituo gėriu, tėti? Aš juk šito neįveiksiu nei vienu, nei penkiais kartais, nes pripirkai nesąmonių. Nes tu geras tėtis. Tu stengiesi, po velnių. Bet man juk nereikia, aš pati galiu nusipirkti. Keptos duonos, bandelių ir dar ko nors. O ne šitų svetimų tetų parduotuvėje darytų mišrainių ir kapotų į kelias dalis vištų. Kvailys. Sau prisitepei sumuštinių, o man palikai šitas nesąmones. Kitą kartą neleisiu. Kitą kartą jau labiau mokėsim.

Net Lyras tiek nesuvalgys, visų šitų ketvirčių, kojų ir sparnų. Jeigu grįš apskritai. Lyrai, tu juk grįši, taip? Tu juk negali manęs palikti. Tu už mane kaip ir atsakingas. Aš suprantu, kad tu senas, net suprantu, kad tėtis bijo pasakyti, ką aš ir taip žinau, – kad tu ruošiesi mirti. Tai nėra labai baisu, nes tu eisi pas mamą. Aš žinau. Mama tavęs laukia, tikrai žinau. Tave ji turėjo pirmiau negu mane ir visa kita. O tėtis nesupranta. Bet aš noriu, kad tu dar būtum. Mums lengviau, kai tu esi, mums su tėčiu. Jis ir to nesupranta, taip, bet aš žinau. Aš turiu tave surasti ir parsivesti, seni. Mamai be tavęs tikriausiai liūdna, bet taip negalima, supranti.

Taip, reikia visus tuos gabalus išvirti ir nunešti į šunvietę. Taip. Bet ką aš jiems pasakysiu? Atsiprašau, kad jus pamiršau? Suprantat, taip būna. Kai labai sunku ir liūdna. Ką jie turėtų suprasti? Kad aš kaip ir visi – prisijaukinau, o paskui pamiršau? Jie juk manęs laukė, visą vasarą laukė, kasdien tikriausiai tebelaukia. Geroji Lota, po velnių. Aišku, kad Lyras ten. Net jei ruošiasi mirti, jam geriau ten, su draugais, nei su mumis ar manimi. O štai aš ateisiu ir padarysiu jiems visiems šventę, taip? Nunešiu tėčio paliktas mėsas ir jie turės man atleisti, taip?

Į puodą viskas netilps. Visos tos mėsos. Kaip jos šlykščiai atrodo. Tos dalys, iš kurių jau nebesurankiosi jokios vištos, nes ji bus su šešiais sparnais, be kojų ir be galvos. Su keturiom šlaunim. Jėzaukristau, kodėl turiu tai daryti, tėti. Tėti, po velnių! Gal geriau nekišti į puodą, nevirti, tiesiog nunešti ir padėti šituos gabalus žalius? Tėti, bet koks tu idiotas, idiotas, idiotas! Ką man su šitais daryti, ką? Kodėl tu taip, po velnių?

Tiek to, išvirsiu, kiek telpa puode. Jie juk vis tiek apsidžiaugs. O jei kas nors apsidžiaugia, tai jau ir šventė, ar ne, tėti. Apsidžiaugs šunys. Atleis man. Ir tu apsidžiaugsi. Ir net aš, įsivaizduok, apsidžiaugsiu, nes atsikratysiu visu šituo sparnų ir kojų festivaliu.

Užkaisti puodą. Atidaryti langą. Svarbiausia atidaryti langą. Nors kvapas erzina tik iš pradžių, paskui kažkaip nebesijaučia. Ateikit, šlaunys ir sparnai beigi krūtinės.

Užpilama sriuba. Sumauta užpilama sriuba. Ir dar šaldytuve. Kokiame amžiuje prasideda šizofrenija, atminties skylės ir panašiai? Tėti, aš nemėgstu sriubos. Nei tu, nei aš, nei fabrikas nemoka jų gaminti. Mama mokėjo, o mamos nebėra. Sriubų nebereikia. Per visą tą laiką, per visą prakeiktą vasarą jų nevalgėm, ir nieko. Po velnių. Tėti, aš nenoriu pilno šaldytuvo nevalgomų dalykų. Bet ne, turėk, Lota, turėk kalną nesurenkamų nepaukščių dalių, turėk šitas majonezines šlykštienas mišrainienas, turėk penkis pakelius į kvadratą suspaustų sriubų, nes tai reiškia, kad mes abu stengiamės.

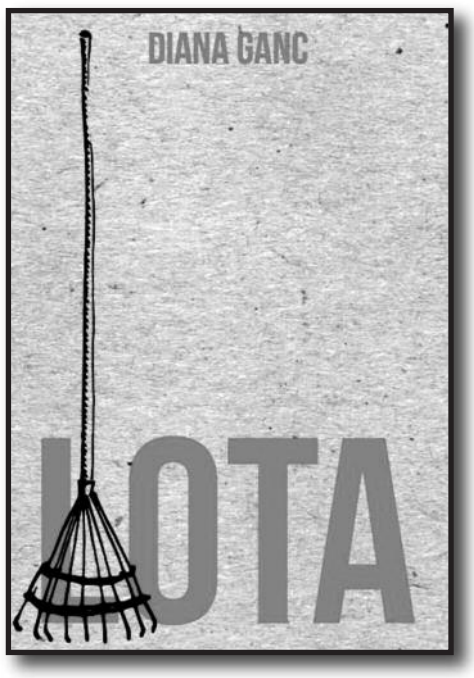

Diana Ganc. *Lota.* – Vilnius, Dominicus lituanus, 2020

sonata granata 11:14
Ar ateisi aplankyti?? Parašyčiau kaip rasti. Ryte paguldė.

Neateisiu. Neateisiu. Neateisiu. Geriau tu ateik, va kiek maisto.

Tik seniai visokie lanko vieni kitus ligoninėse. Galėjai bent koją susilaužyti, po velnių. Tada būtų galima ateiti, atnešti tau kokių sausainių ar panašiai ir visa kita. O kaip eiti dabar? Tikriausiai ten sausainiai nenešami, taip? Aš nenoriu.

aš 11:26
Negaliu šiandien, nes dingo Lyras, eisiu ieškoti. O kaip tu? Atnešti ką nors? Gal rytoj ateisiu.

Nemeluoti, nemeluoti. Aš nemeluoju. Lyras dingo. Pabėgo. Vakare eisiu jo ieškoti, bet gal jis ir pats grįš. O jei negrįš, vakare nunešiu šunims šitas dalis. Ir jis ten bus. Kurgi kitur jam būti. Kai sutems.

sonata granata 11:31
Tai po pamokų ateik. Čia 10 korpusas, pačiam gale,
o tada jau parašyta virš durų. Ateik šiandien, ką? Čia siaubinga, noriu namo. Kryžiažodžių gal.

sonata granata 11:31
Atnešk ta prasme.

aš 11:33
Ateisiu rytoj. Nebuvau pamokose.

sonata granata 11:35
Tai ką veiki? Nu ateik. Prašauuuu.

aš 11:43
Lyras dingo, reikia rasti. Tėvo nėra, paryčiais išvažiavo į reisą. Rytoj ateisiu. Tikrai.

aš 11:45
O ten galima kada nori ateiti ar lankymo valandos yra?

sonata granata 11:48
Nuo penkių. Užsiėmimai visokie iki to, nu iki penkių.
Nesąmonės kažkokios. Noriu namo.
Neateisi tikrai šiandien?

Jėzaukristau, bet kodėl žmonės taip daro? Kodėl jie prašo ir įkalbinėja? Neateisiu, juk parašiau, kad neateisiu. Aš nenoriu ten eiti, Sonata. O jeigu manęs kažko klausinės? O jeigu išsiaiškins, kad aš žinojau, bet nepadėjau? Kad pati lankiausi pas vaikų psichologą? Aš nenoriu.

Aš nieko nepadariau. Aš nenoriu to žinoti. Kad buvau šalia, o negalėjau padėti. Kad tylėjau. Kad nesupratau, nes išvis nieko nenorėjau suprasti. Kad man nelabai rūpėjo. Kad norėjau tiesiog nebūti. Arba būti su mama. Bet mamos nėra. Kad man reikėjo, kad būtum šalia, Sonata. Kad bent tu, po velnių, būtum stipri. O tu irgi nenorėjai. Aš nieko nepadariau.

Nenoriu eiti pas tave. Nenoriu eiti į mokyklą. Neisiu. Jau vakar ir užvakar visi žiūrėjo, bet niekas neklausinėjo, kur Sonata. Gal taip dar blogiau. Lyg aš būčiau tau ką nors bloga padariusi. Tavęs neišgelbėjusi. Neisiu į mokyklą ir rytoj, ir poryt, ir kitą savaitę. Ir nebegalėsiu eiti, žinau, net kai tėtis grįš. Nes visi žiūrės. Dabar žiūri, ir žiūrės dar labiau. Ir apsimes, kad nežiūri. Vienos vargšės mama numirė, o kita vargšė nemoka valgyti ir taip pat galbūt greit numirs. Bet niekas nesijuoks, nes mūsų atseit turi būti gaila. Aišku, kad auklėtoja su visais pakalbės. Pagraudens visus, po velnių, kokios vargšės abi ir visa kita. Arba jau pakalbėjo. Nežinau, gal geriau tyčiotųsi. Aš nebegrįšiu.

Drobėse –
Kuršių nerijos gamta ir to krašto žmonės

Algis Vaškevičius

Nuo spalio 29 dienos Kauno paveikslų galerijoje veikti pradėjo tapybos paroda „Tarp dangaus ir jūros II. Kuršių nerija sovietmečio Lietuvos dailininkų kūriniuose", kviečianti iš naujo atrasti šį nuostabų gamtos kampelį. Lietuvoje prasidėjęs karantinas, kai muziejai, kaip ir kitos kultūros įstaigos buvo priversti užverti duris, parodos lankymą kol kas sustabdė, bet ją planuojama rodyti iki ateinančių metų sausio 31-osios, tad tikimasi, kad lankytojai dar turės galimybių apžiūrėti šią ekspoziciją.

Parodos rengėjai teigia, kad ji yra pirmoji, kurioje taip išsamiai pristatomas Kuršių nerijoje sovietmečiu sukurtas dailės paveldas. Parodai buvo atrinkta daugiau kaip trisdešimties menininkų per šimtą kūrinių, kurie ne tik įamžino savitą šio krašto grožį, gyventojus, bet ir užfiksavo, kaip visa tai keičiasi. Parodos kuratorė – Irmantė Šarakauskienė.

Parodoje galima išvysti gerai žinomų šalies dailininkų Antano Žmuidzinavičiaus, Antano Gudaičio, Leono Katino, Vytauto Ciplijausko, Algirdo Petrulio, Rimto Kalpoko, Arvydo Šaltenio, Adolio Jono Krištopaičio, Kazio Rimto ir Valerijos Vijos Tarabildų, Romualdo Audrūno Kuncos, Adelės Medutytės, Eugenijos Jurkūnienės ir kitų dailininkų darbus. Svarbu ir tai, kad nemaža dalis eksponuojamų kūrinių apskritai yra rodomi pirmą kartą.

A. Petrulis. „Nidos peizažas", 1971 m.

Parodoje galima pamatyti, kaip negausiai po Antrojo pasaulinio karo į Kuršių neriją sugrįžusius senuosius jos gyventojus kuršininkus keičia naujosios sovietų valdžios į ištuštėjusį pusiasalį plėtoti žuvies pramonę verbuoti ir čia atvykę naujakuriai. Paveiksluose atsispindi, kaip tiems naujai atvykusiems sekėsi gyventi ir dirbti kuriamuose žvejų kolūkiuose. Meno kūriniai puikiai atspindi ir tai, kaip štilyje užstrigdavusius senuosius kuršininkų burinius laivus – kurėnus pakeitė motoriniai traleriai, dorės ir botai, kurie sovietmečiu geriau tiko įgyvendinti ir viršyti penkmečio planus, nes buvo mažesni ir greitesni.

Parodos rengėjai pabrėžia, kad joje eksponuojami kūriniai taip pat atspindi ir Neringos kurorto kūrimosi istoriją. Tuometė Lietuvos valdžia, įvertinusi Kuršių nerijos kraštovaizdžio unikalumą ir suvokusi, kad žuvies ištekliai Kuršių mariose yra riboti, nuo šeštojo praėjusio amžiaus dešimtmečio pradėjo mąstyti ir apie kurorto įkūrimą. 1960 metais LSSR Ministrų tarybos nutarimu Kuršių nerijoje buvo įsteigtas landšaftinis draustinis, o tam, kad lengviau būtų vystyti bei administruoti naujai kuriamą kurortą, dar po metų Nidos, Preilos, Pervalkos ir Juodkrantės gyvenvietės buvo sujungtos į vienintelį tokį respublikinio pavaldumo Neringos miestą.

Ekspozicijoje pristatomuose kūriniuose yra įamžinta nuostabi šio gamtos kampelio gamta, jos savita architektūra, taip pat joje gyvenę, dirbę bei čia poilsiavę žmonės. Tapybos darbai išsamiai pasakoja istoriją, kaip iš nuniokotų pokario kaimelių, žvejų kolūkių gyvenviečių Neringa išaugo į pripažintą bei populiarų, ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse žinomą kurortą.

Naujoji paroda tarsi pratęsia Lietuvos muziejuose ir privačiuose rinkiniuose saugomo Kuršių nerijoje sukurto dailės paveldo apžvalgą. Dar 2011 metais buvo surengta pirmoji ,,Tarp dangaus ir jūros" paroda, kurioje buvo galima susipažinti su kūriniais, užgimusiais šiame pusiasalyje iki Antrojo pasaulinio karo. Tuos meno darbus čia kūrė gausiai lankęsi užsienio menininkai (daugiausia iš jų – vokiečių) ir neriją tik pradėję atrasti lietuviai dailininkai.

Tais metais Mykolo Žilinsko dailės galerijoje vykusi paroda buvo pati didžiausia, pristačiusi XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje Kuršių nerijoje sukurtą meninį paveldą. Ekspozicijoje buvo galima išvysti per 100 dailės kūrinių, tautodailės dirbinių ir daugiau nei 50 nuotraukų bei atvirukų, surinktų iš Lietuvos muziejų, viešų ir privačių kolekcijų.

Didžiąją dalį tų dailės kūrinių sukūrė užsienio menininkai. Tada buvo prisimintas ir Lietuvos kultūros kontekste unikalus reiškinys – Nidos dailininkų kolonija, kai šio savito Kuršių nerijos grožio sužavėti XIX a. pabaigoje – XX a. I pusėje čionai vyko užsienio, daugiausiai Vokietijos, menininkai ir ją įamžino savo kūriniuose.

Tą parodą tapo įmanoma surengti, kai 2006 metais Klaipėdoje po Rytų Prūsijos dailės mylėtojų draugijos „Nidden" vėliava susibūręs bendraminčių būrelis nutarė sugrąžinti į Lietuvą jos istorinėje teritorijoje sukurtą dailės paveldą. Viena iš jų rinkinio formavimo krypčių yra Nidos dailininkų kolonijos atstovų kūryba. Tad didžioji dalis eksponuojamų Vokietijos dailininkų darbų buvo paskolinti parodai iš gausaus draugijos „Nidden" rinkinio. Greta vokiečių dailininkų tada pristatyta ir iki tol mažai tyrinėta bei eksponuota XX a. I pusėje Kuršių nerijoje besilankiusių Lietuvos menininkų – A. Žmuidzinavičiaus, P. Kalpoko, Kajetono Sklėriaus, A. Gudaičio ir kitų darbai.

V. V. Tarabildienė. „Vasara prie marių", 1975 m. Parodos rengėjų nuotr.

Anot dar 1809 m. Kuršių nerijoje apsilankiusio žymaus vokiečių mokslininko ir politiko Wilhelm von Humbolt, Kuršių nerija yra tokia savita, kad ją būtinai reikia pamatyti kaip Italiją ar Ispaniją, idant siela nestokotų nuostabaus grožio vaizdų. Tad jau XIX a. pabaigoje Nidoje vasaromis pradėjo lankytis Karaliaučiaus meno akademijos profesoriai ir jų mokiniai.

Vienas iš pirmųjų dar studijų akademijoje metais (1876–1879) čia lankėsi Lovis Corinth, vėliau jis čia sugrįžo po 1880 metų. Apie 1888 m. iš Gumbinės kilęs tapytojas ir poetas Heinrich Krüger į Nidą pakvietė Karaliaučiaus meno akademijos auklėtinį Ernst Bischoff-Culm, kuris Nidos dailininkų kolonijos formavimuisi turėjo didžiausios įtakos. Dailininkai apsistodavo 1867 m. Skruzdynėje įkurtame Hermann Blode viešbutyje, kuris tapo kolonijos centru.

Pasak menotyrininkės Kristinos Jokubavičienės, XX a. pradžioje Nida tapo vokiečių dailininkų, intelektualų pamėgta vasarojimo ir kūrybos vieta – tapytojai, fotografai, rašytojai, aktoriai, kompozitoriai Kuršių nerijoje rado ramybės salą, kūrybinio įkvėpimo šaltinį. Spingsint žibalinėms lempoms, menininkų globėjo H. Blode viešbučio „dailininkų verandoje" iki išnaktų būdavo diskutuojama aktualiais meno klausimais, skambėjo muzika ir poezija.

Nukelta į 8 psl.

A. J. Krištopaitis. „Senoji Nida", 1971 m.

JANINA SURVILAITĖ PARALELĖS

Janina Survilaitė-Vaitkevičius - filologė, LRS narė, LR meno kūrėja, prozininkė, poetė. Nuo 1990 m. gyvena Šveicarijoje. Aktyviai dalyvauja Šveicarijos lietuvių bendruomenės (ŠLB) veikloje, saugant išeivijos tradicijas, tvarkant veiklos archyvus, rašytoja – aktyvi filantropė ir mecenatė, garsinanti Lietuvos vardą pasaulyje. J. Survilaitės senelio, žymaus Žemaitijos knygnešio Martyno Survilos vardas įamžintas Kauno istorijos muziejaus Knygnešių steloje. Tėvui, mokytojui Jonui Survilai, už pasipriešinimą okupacijai nuteistam mirties bausme (sušaudyti), LR Aukščiausiasis teismas 2003 m. pripažino Laisvės kovotojo vardą.

Janinos Survilaitės kūrybinį kelią liudija keturi eilėraščių rinkiniai, penki romanai, dokumentinės ir biografinės apybraižos, interviu ir prisiminimai, dienoraščiai, interviu. 2015 m. rašytojos romanų motyvais sukurtas kino filmas „Edeno sodas" (rež. Algimantas Puipa).

Pasak literatūrologės Janinos Riškutės, „J.Survilaitės kūrybos pagrindas – emigrantinės patirtys, lietuvių gyvenimas Lietuvoje ir Šveicarijoje įvairiais laikotarpiais, įvairūs kultūrinio ir socialinio gyvenimo vaizdai. Autorė rado savo kūrybinę nišą - lietuviškų ir šveicariškų temų derinį, ir čia ji reiškiasi savitai ir profesionaliai."

Naujausioje savo knygoje „Paralelės" (Vilnius, leidykla „Homo liber", 2020) rašytoja, apžvelgdama savo kūrybinį kelią ir turtingą gyvenimo patirtį, akcentuoja kelis neblėstančius prioritetus. Pirmiausia - Lietuvos istorinės atminties išsaugojimą ir kultūrinį tęstinumą, nes be šių dalykų nacionalinė valstybė ne tik neturi prasmės, bet ir negali išsilaikyti kaip suverenus darinys. Kiti svarbūs dalykai - kultūrinės veiklos prioriteto išsaugojimas išeivijos gyvenime ir veikloje, nes nacionalinė kultūra mus ne tik jungia, bet ir padeda neištirpti tautų katile. Ir, žinoma, ko būtų vertas mūsų gyvenimas be kūrybos – laisvos vaizduotės ir intelektualių galių žaismo.

Pateikiame ištrauką iš naujosios rašytojos knygos „Paralelės"

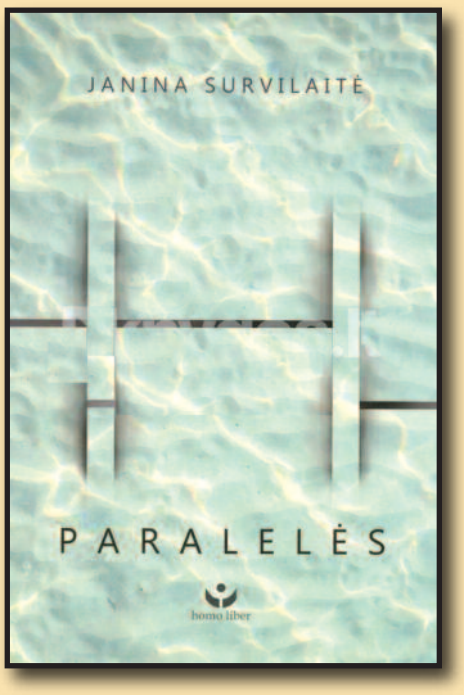

Jūs kažkur nusinešate žiedus
Ir pirmosios meilės vainikus,
Pirmai skausmo ašarai nuriedus,
Ilgesiu paženklinat takus, –

B. Brazdžionis „Minutės"

Kūryba, kurią privalome įsirašyti į savo širdis

Gedimino Mikelaičio monografija „Kilti ir kelti: Šatrijos Raganos literatūros teologija" (2012) — gražus senosios lietuvių literatūros atminties pagerbimas. „Bernardinų" puslapyje 2013 metais buvo publikuotas mano iš Ciuricho atskridęs atsiliepimas apie šių monografijų:

Konfucijus sakė: „Nesijaudink, kad tavęs nesupranta žmonės. Graužkis, kai tu jų nesupranti..." O Strindbergas savo laiškuose rašė:

Aš kūrėjas! Aš lipdau iš niekų ištisus gyvenimus. Lipdau pagal savo nuotaiką. Baudžiu arba duodu atpildą, valdau gyvastį ir mirtį. Vedu savo pasaulį į gėrį arba paskandinu jį blogyje... Rašydamas aš buvau linksmas su linksmais, piktas su piktais, geras su gerais... kalbėjau vaikų, vyrų, moterų, senelių lūpomis, esu karalius ir elgeta, išaukštintas ir paniekintas... man priklauso visos nuomonės ir išpažintys, visos religijos, gyvenu visais laikais, o gal jau nebeegzistuoju. Ir ši būsena man kartais atneša palaimą...

Ar meninės išraiškos laisvė turi ribas? Tikriausiai sutiktume ir mes, kad meninei laisvei ribų nėra. Yra tik pasaulio pažinimo realybė, tikėjimas tuo, ką sako rašytojas, gerai žinodamas, kokioje aplinkoje jis pats užaugo ir kokių ribų jam nevalia peržengti. Ar klasikinės estetikos ir moderniųjų modifikacijų santykis turi išlaikyti pusiausvyrą? Yra menininkų, tą santykį sąmoningai draskančių. Ar tai kova tarp meno ir ne meno? Gaila, bet šiandien nuogo karaliaus situacijos kartojasi visose meno srityse. Mandagus kraštutinis individualizmas! Kadaise filosofas Immanuelis Kantas tvirtino, jog žmogui protas duotas tam, kad jis jį protingai panaudotų. O mūsų talentingas fotomenininkas Romualdas Rakauskas teigia, jog atėjo laikai, kai „visi laukia negirdėtų, sukrečiančių dalykų, o gražumu juk nesukrėsi?!" Kritikė dr. Jūratė Sprindytė knygoje „Prozos būsenos. 1988– 2005" teigia: „Kam stinga profesionalumo ir kultūrinio podirvio bei erudicijos, tas pasiduoda bravūrai, beskonybei ir vulgarumui..." Kur yra tam atsvara? Iš kokio šaltinio menininkas gali atsigerti dvasingosios krikščioniškosios energijos? Paskaitykime blaivų, dvasingą dr. Gedimino Mikelaičio straipsnį. Jis vertai gėrisi Šatrijos Raganos sugebėjimais savo skaitytojui perduoti stiprius, globalizmo nesužalotus jausmus – visą mūsų lietuviškosios klasikos briliantinį spindėjimą pavaizduoti natūraliu gamtos ir žmogaus vidinių savybių grožiu.

Tuo laiku, kai skaičiau G. Mikelaičio monografiją apie žymiąją tautos klasikę, mane apsupusio laikmečio paralelės turėjo išskirtinę progą prasmingai susijungti su mylimos rašytojos Šatrijos Raganos kūryba, kurią be galo vertino senoji lietuvių literatūros mylėtojų karta.

2013 metų rugpjūčio 9 dieną Ciuricho kapinėse dešimties šveicarų ir poros lietuvių būrelis palaidojome seniausią Šveicarijos Lietuvių Bendruomenės narę, senosios Šveicarijos išeivijos kartos atstovę vienuolę Bronislavą Skurkytę. Ant į kapą įsmeigto medinio kryželio įrėžta įspūdinga data: 1913–2013 metai – lietuvė vienuolė sulaukė šimto metų! Didesnė pusė amžiaus pragyventa Alpių šalyje.

Po laidotuvių į Ciuricho senelių namus palydėjau 90-metę išeivę Angelę Gegeckienę. Jos knygų lentynoje pačios ponios Angelės gražiai įrišti auksinės spalvos viršeliais tvarkingai išrikiuoti Šatrijos Raganos raštai, kartu su ja atkeliavę į paskutiniąją jos gyvenimo stotelę – Ciuricho senelių namus.

„Šatrijos Raganą labai vertino ir vienuolė Bronislavą: mačiau, kaip dirbdama medicinos sesele

Rašytoja ir visuomenės veikėja Janina Survilaitė-Vaitkevičius

Ciuricho klinikoje vis nešiodavosi rankinėje tai vieną, tai kitą Šatrijos Raganos knygą..." – pastebėjusi, kad mano žvilgsnis sustojo prie lentynoje gulinčių Šatrijos Raganos knygų, paliudijo ponia Angelė.

Nugrimztame į XX a. 3–4 dešimtmečius, kai rašytoja išgyveno savo pakilimo laikotarpį. Kai, anot dr. G. Mikelaičio, Lietuvoje kunkuliavo literatūrinio proveržio, naujų idėjų ir lūžių, kultūros ir religijos gražaus santykiavimo laikotarpis... 1905–1907 metais Šatrijos Ragana Ciuricho ir Fribūro universitetuose kaip laisva klausytoja studijavo etiką ir pedagogiką. „Varpo" žurnalo 9-ame numeryje (1914) ji aprašo patirtus įspūdžius iš kelionės į Rapersvilio lenkų muziejų:

Mickevičiaus kambaryje yra [...] kasdien vartojami) jo daiktų. Stebėdamasi su pietizmu žiūriu j tai: rodos, ant tų daiktelių yra nuplaukusi didžiosios jo buvusio savininko dvasios dalis. Nes tai tikrai buvo ne tik didelis talentas, bet ir didelė dvasia. O tai ne visados eina drauge... Pavasario vakaras nusileido. Paskutiniam spinduliui už ežero užgesus, senoji pilis pradėjo savo fantastingą nakties gyvenimą. Iš visų pusių ėmė kilti paslaptingi šnabždesiai, kažkokie keisti garsai, ištartų prieš šimtą merų žodžių, garsas žingsnių pereitų kojų, kurios jau seniai pelenais pavirto.

Mirtis ir poezija

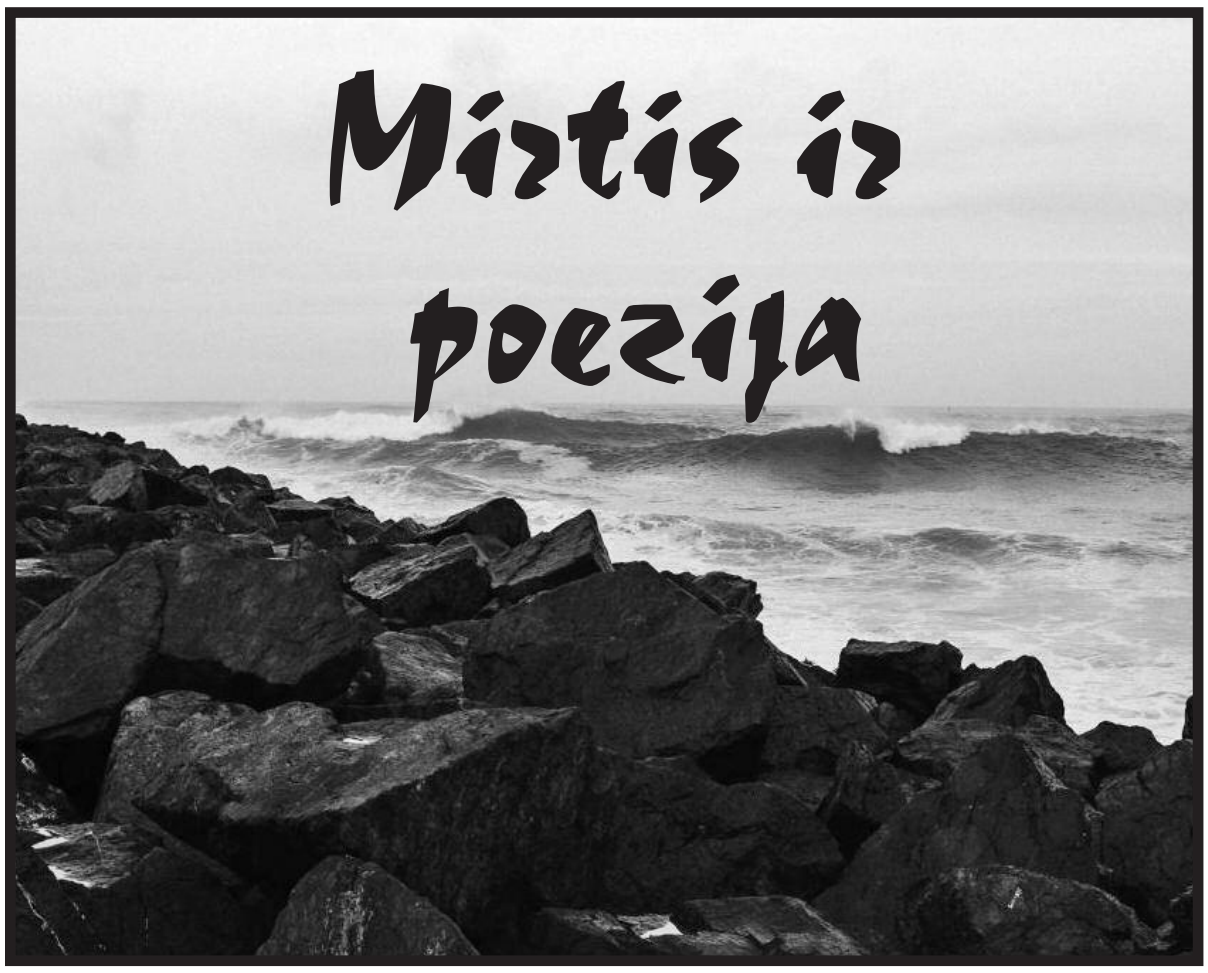

M. McDowell nuotr.

Julius Keleras

Kažkada, kai man buvo keturiolika ir ūmai netekau tėvo, pamenu, vis eidavau naktį tikrinti miegančios mamos, ar ji dar kvėpuoja. Slinkdavau tyliai kaip driežas tamsoje, sustingęs iš siaubo, kad tik neprižadinčiau, nes grįždavo po dviejų darbų vakare kraupiai pavargusi. Dešimtmetis brolis, kurio irgi neteksiu po bemaž keturių dešimtmečių, miegodavo kone nekrutėdamas ant tuo metu madingo ir nepatogaus (miegant išsivažinėdavo) „Jotulės" kampo. Vaikams net ir kraupiausių revoliucijų, ryjančių savo vaikus laikais, visada gerai miegasi, jei neserga ar nesapnuoja košmarų.

Anas įskaudintos paauglystės siaubas nieko bendra neturėjo nei su grožiu, nei su poezija, o greičiausiai, kas natūralu, vien su egzistencine baime, kurios viena sudedamųjų, ir tikrai ne esmingiausių, dalių, buvo savisauga, tai yra, žmogiškas, dar beveik vaikiškas egoizmas. Mirties siaubas turbūt lengviau apibrėžiamas, bent jau remiantis subjektyviomis, racionalizuotomis patirtimis. O gyvenimo siaubas?

Čia neturiu (bet ir turiu) omeny kataklizminių situacijų, asmeninių katastrofų, sociumo duobių, į kurias nuolat įmetami užribio žmonės, nė iš tolo nenutuokiantys apie Nacionalinę dailės galeriją, Lietuvos banko atsargas, nei juo labiau apie to banko pirmininko algą, o tiesiog bandantys galą sudurt su galu (koks gražus frazeologizmas!). Tikriausiai ne juos, daugiau nei pusę milijono Lietuvos gyventojų, gyvenančių žemiau skurdo ribos (2019 m.) turėjo omeny Prezidentas Gitanas Nausėda, neseniai Medininkuose, palaikant retežius nusimetančią baltarusių tautą, surengtame renginyje, sveikinimo kalboje šaipokiškai pastebėdamas, jog va, žiūrėkit, kaip pagerėjo nuo Baltijos kelio laikų mūsų automobiliai. Vansi pastarieji ir yra gerovės valstybės indikatoriai. Klausiau renginį per TV ir galvojau – matyt Ekscelencijai neteko, peršokant iš SEB į Prezidentinį krėslą pavažinėti po skurdžiausias valstybės apylinkes, kur žmonės gyvena iš tų 251 eu per mėnesį minimumo. Sunkoka iš tos sumos imti išsimokėjimui geresnį automobilį.

Štai tada ir susimąstai apie gyvenimo ir mirties siaubą. Viena neabejotina, gyvenimo siaubą patiria kiekvienas, kuriam nedaryta lobotomija, mąstymą ar sprendimo galią gerokai palengvinanti procedūra ar, kitos, į ją panašios. Nesiginčysiu, tikriausiai turi būti ir tų, kuriems ji daryta.

Dabar, po daugelio metų, suvokiu, kad poezija irgi yra tas nematomas kvėpavimas, kurį reikia saugoti. Keltis naktį ir tikrinti – savo ir jos kvėpavimą – tikrai nieko gėdingo. Juk savo ruožtu ji saugo ir mane, ir kitus – skaitančius, kuriančius, gyvenančius. Saugo nuo laikų, kuriuos sunku apibrėžti, tačiau tikriausiai nuo to meto, kai žmogus ėmė skaityti raides, imdamas suprasti, jog tai apie jį, jo pasaulį, esiniją, esančią nesuvokiamai arti ir toli.

Gaila, kad to negaliu pasakyti apie pirmą perskaitytą eiliuotą tekstą, kurį vertė skaityti dėl išsimokslinimo. Ir tuomet, ir dabar esu tikras, kad kai kuriuos dalykus reikia atlikti tam tikru metu. Tarkim, „Hamletas", kurį programa vertė skaityti devintoje klasėje, tikrai buvo per ankstyvas. Ir ne vien „Hamletas". Visa literatūros programa buvo sudaryta taip, kad neretas imdavo nekęsti literatūros. Čia imi ir prisimeni T. S. Eliotą, teigusį, kad religiją galima parinkti tik sulaukus pilnametystės, tai yra tuomet, kai žmogus sąmoningai žino ką daro.

Ilgainiui man tapo svarbūs ne autoriai („su poetais nereikia bendrauti, juos reikia skaityti" kažkada programiškai teigė dabar jau nesantis šiame pasaulyje mano brolis Vilius, skaitęs be galo daug geros poezijos ir prozos), o atskiri jų eilėraščiai. Kartais jie išties atlikdavo gelbėtojų funkciją. Štai kaip tą įrodyčiau.

Bestudijuojant antrame (ar trečiame) Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto kurse Kraujo perpylimo stotyje savanoriškai teko duoti kraują. Pasidarė šiek šiek silpna, apie ką, žinoma, buvau įspėtas, tačiau grimzdamas į lengvą nesvarumą ėmiausi ieškot išeities. Mintyse ėmiau deklamuoti mėgstamus eilėraščius. Turėjau prisikaupęs atminty – angliškai, rusiškai, lietuviškai. Iš pastarųjų, karštligiškai atrinktų, kraujodavos metu labiausiai tiko neoklasicistinis, mandelštaminę maršką velkantis ir mano itin mėgstamas, Tomo Venclovos: „Viskas būna ilgai, lyg dulkėto vandens panoramos…" ir dar keli A. Achmatovos eilėraščiai. Jie padėjo, kartojau kaip mantrą tas minutes, kai iš manęs siurbė raudoną skystį, kuris laimingu atveju gali išgelbėt kažkam gyvybę. Kartojau įnirtingai tarsi jie būtų vienintelis išsigelbėjimo ar išganymo būdas. Ir aną tolimą akimirką mirtis buvo toli, o poezija arti, gal net taip kaip niekada arti.

Mirčiai ištverti nereikia fantazijos. Tikrovė ją kompensuoja su kaupu, mainais pasiūlydama poeziją, meną, žiūrėjimą į debesis, vaiko pirmuosius žingsnius, mylinčiųjų akių blizgesį, vilnelių raibuliavimą ežere ir kitus dūšiai mielus romantizmus.... Ir taip mes (ar jūs, ar aš) vėl grįžtame prie poezijos, prie kurios neprisilietę, aiman, lieka beturčiai širviškąja prasme („Aš didelius lobius valdau").

„Mirtis neateina, ji čia" – rašė Liūnė Sutema, didžioji pesimistė, kuriai poezija buvo kaip skydas nuo persekiojusių gyvenimo tragedijų, kurių taurę ji išgėrė su kaupu. Šiek tiek mizantropiška, intravertiška asmenybė, kurią slėgė brolio Henriko Nagio šlovė. Turbūt tai ir skatino rašyt, nepasiduot, ištvert, patirt visa tai, ko nemėgsta mirtis.

Kalbėjimas apie mirtį yra visoks – privatus, neprivatus, nekrologinis, filologinis, aiškus, suveltas, girtas, sarkastiškas. Jis gali būti visoks. Tiesiog privalo toks būti. Poetai renkasi savo kodą, distanciją ir artikuliaciją.

„Mirtis yra jūra" (nuo Š. Bodlero laikų kartojama metafora) – yra toks vienas Elenos Karnauskaitės eilėraštis, tačiau mums, negyvenantiems pajūryje, kaip Elena, ji gali tapti abstrakcija, todėl, lengviau patikime Liūnės Sutemos žodžiais: „mirtis neateina, ji čia". Tuomet pasijuntame, tarsi ji, t.y. mirtis slypėtų viename spintos skyrių ar dantų pastoje. Geras poetas gali (ir turi) įtikinti.

„Iki keturiasdešimties labai bijojau mirties", rašė Sigitas Geda atvirlaiškyje Albinui Žukauskui. Prieš kokių trisdešimt penkerius metus aptikau tą atvirlaiškį lankydamasis pas universiteto laikų studijų bičiulį, dirbusį Vilniaus rašytojų muziejuje. Toje įstaigoje buvo katalogizuojamas rašytojų palikimas – laiškai, rankraščiai ir kt. Turėjau neatsargumo paklausti Sigito apie tą sakinį, juolab jis mėgdavo pasakoti apie Albiną Žukauską kaip poetą, Vilniuje geriausiai ruošdavusį grogą. Ką atsakė Sigitas? Iš pradžių lengvai pyktelėjo – juk kažkas drįso knistis po jo archyvą, tegu ir dovanotą valstybei, tačiau greitai atlyžęs, kas būdavo jam būdinga, perėjo į kontrataką: „Juliau, o tu nebijai mirties?" Teko sudėti ginklus. Manau, nors nebepamenu.

Atomazgai norėčiau pasinaudoti įspūdingu Rimvydo Šilbajorio inkliuzu. [...] „Bernardas Brazdžionis. Dar vaikas gimnazijoj skaičiau Brazdžionį ir labai panorau numirti. Mirtis atrodė kaip graudi ir tobula, jauki ir mylinti poetiškos amžinybės vizija. Mąsčiau jo eilutę „Kaip Dievo mintys susirinksim pas duris" ir svajojau apie laimę būti Dievo mintim, besiprašančia į Jo paties namus. Logika čia, aišku, nesvarbu. Svarbu tas raminantis namo grįžtančios sielos graudumas. Mirtis kaip sugrįžimas iš kokios tai tremties, kuri vadinasi gyvenimu, žinoma, yra sena romantiška idėja, ir Brazdžionis buvo tos idėjos lietuviškas dainius. Bet būti romantiku mano amžiuj atrodė kaip normalus žmogaus stovis, todėl šventai tikėjau Brazdžionio žodžiais, kad „pakvies, pakvies namo mane / Vienąkart sesuo juoda". Toji sesuo mirtis jo eilėse atrodė kaip sesuo-motina, parsivedanti vaiką: „Na, eime. Duok ranką. Vakaras. Pasakyk sudie. Sudie. Baigęs blėst žėrės ugniakuras. Švystels krintanti žvaigždė". Skaičiau, kaip „gėlės miršta, jos numiršta, o aš ne. Gėlės, imkit numarinkit ir mane", ir man atrodė, kad negali būti didesnės laimės, kaip būti persmelktu ir užmigdytu bevystančių žiedų mirtimi."

eFoto.lt nuotr.

Kai matai kažką pažįstamo, bet niekaip negali prisiminti, kur tai matei

Ieva Marija Mendeikaitė

Sostinėje, Užupyje, prieš kelerius metus atsivėrė naujas privatus muziejus – Lietuvos meno pažinimo centras „Tartle". Šiame muziejuje eksponuojama daugiau nei 7 tūkst. su Lietuvos istorija susijusių meno darbų, apimančių laikotarpį nuo XV amžiaus iki šių dienų. Centro tikslas – puoselėti, surinkti ir grąžinti į Lietuvą po pasaulį išbarstytą kultūrinį bei istorinį lituanistinį paveldą, o svarbiausia – padaryti jį prieinamą visuomenei. Įkurti meno muziejų, skirtą kaupti, saugoti, restauruoti, tirti ir eksponuoti su Lietuva susijusius dailės kūrinius bei rinkinius; organizuoti parodas; leisti meno albumus; skatinti, remti ir populiarinti muziejus, dailininkus ir kitus menininkus bei subjektus, veikiančius su daile ir kitais menais susijusiose srityse; skatinti visuomenės domėjimąsi menu; remti ir skatinti iniciatyvas, prisidedančias prie meno populiarinimo; gauti ir teikti labdarą bei paramą.

Keletas parodos fragmentų

Anot muziejaus iniciatoriaus advokato Rolando Valiūno, pavadinimas „Tartle" škotų kalba reiškia jausmą. „Tai jausmas, kai kažką matai pažįstamo, bet niekaip negali prisiminti kur. Dauguma mūsų meno darbų bus būtent tokie, pradedant Vilniaus vaizdais. Manome, kad tas jausmas skatins ir pažinimo norą", – BNS sakė R. Valiūnas. Anot jo, pagrindinė muziejaus misija bus priminti paprastų piliečių primirštą Lietuvos istorijos tarpsnį, t. y. laikotarpį tarp Žalgirio mūšio 1410 m. ir 1918 m. Lietuvos valstybės atkūrimo. Iš 7 tūkst. „Tartle" muziejuje eksponuojamų kūrinių – tūkstantį tapybos darbų, 390 skulptūrų, apie 500 senųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) žemėlapių, apie 2 tūkst. senųjų knygų, išleistų iki 1905 metų. Taip pat įvairūs sidabro dirbiniai, ginklai, įskaitant keturias XVII amžiaus patrankas, LDK Didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Augusto II (Stipriojo) medžioklinius pistoletus bei kitos su Lietuva susijusios vertybės. Centras unikalus tuo, kad su Lietuvos istorija galima susipažinti interaktyviai per meno prizmę, tai yra gyvai apžiūrint originalius skirtingų laikotarpių meno eksponatus.

Kolekcijoje pristatomi istorinės Lietuvos menininkai, neatsižvelgiant į jų tautybę, nes nesvarbu, kokia kalba jie kalbėjo ar iš kurio pasaulio krašto yra kilę – jų darbai yra neatskiriami nuo Lietuvos istorinio ir kultūrinio konteksto. Tarp tokių – didžiausia privati Petro Rimšos medalių ir skulptūrų kolekcija, unikali liaudies meno kolekcija, vienintelė Lietuvoje tokios apimties LDK žemėlapių kolekcija, ypatingai reti Pranciškaus Smuglevičiaus Romoje išleisti albumai, beveik 2 tūkst. egzempliorių siekianti lituanistinių knygų kolekcija, įspūdingi Kazimiero Vilčinskio ir Napoleono Ordos grafikos rinkiniai, pilna tarpukario Lietuvos pašto ženklų kolekcija, Vilniaus meistrų sidabro dirbiniai, tarp kurių – unikalus žymiausio XVII a. Vilniaus laikrodininko Jokūbo Gierkės laikrodis, didžiausia Lietuvoje skulptoriaus Jokūbo Lipšico skulptūra, tarpukario Vilniaus dailininkų kūrybos rinkinys ir dar daug kitų vertingų eksponatų.

Kadangi karantinas sumažino galimybes gyvai dalyvauti įvairiose parodose, muziejuose, renginiuose, ne išimtis yra ir senamiesčio muziejus „Tartle". Kadangi meno išsiilgę žmonės nenori sudėti rankų ir visiškai išsižadėti kultūros – viskas keliasi į virtualią erdvę. „Online" paroda „1918–1945 / Kaunas–Vilnius" kartu su muziejaus gidų pagalba ir kitais meno entuziastais kviečia kartu patyrinėti tarpukario Vilnių ir Kauną bei sužinoti tai, ko dar nežinojote. Trečioji „Tartle" paroda „1918–1945 / Kaunas–Vilnius" lankytojams pristato išskirtinę kolekcijos dalį, atskleidžiančią platų Kauno ir Vilniaus tarpukario bei Antrojo pasaulinio karo metų meninio gyvenimo spektrą. Menininkų darbų įvairove ir kontrastais pasižyminti naujoji paroda tarsi užduoda nebylų klausimą, „kuo būtumėte, jei gyventumėte tarpukariu: tradicijos ir paveldo, bei šiek tiek romantikos puoselėtojas istorinėje LDK sostinėje Vilniuje, ar laikinosios, bet naujos ir modernios sostinės statytojas Kaune?" Apsispręsti, kas asmeniškai artimiau kiekvienam iš parodos lankytojų, padės daugiau nei 100 eksponuojamų darbų: tapyba, grafika, periodika, skulptūros, o taip pat ir nuotraukos, baldai ir kt.

Tarpukaris – vis dar populiari ir tiek kultūros bei dailės istorikų, tiek publikos dėmesį traukianti tema. Tai galime pastebėti ne tik vis dažnėjančiose diskusijose tarp politikų, miesto architektų, istorikų, tačiau ir meninėse platformose – Karolio Kaupinio „Nova Lituania" tapo vienu perkamiausiu šių metų lietuviškų filmų. Visuomenės susidomėjimas ir noras gilintis į kultūrinį ir istorinį to meto kontekstą ne tik plečia akiratį, bet ir skatina pasididžiavimą valstybe. Tačiau parodose Lietuvos ir Lenkijos XX a. pirmosios pusės dailė dažniausiai nereprezentuojama kartu, todėl prarandama galimybė įvertinti situaciją dviejuose svarbiuose meninio gyvenimo centruose – Kaune ir Vilniuje, diskutuoti apie meninės raiškos tendencijų ir kultūrinio gyvenimo skirtumus, buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinės Vilniaus klausimo atgarsius dailėje. Ekspozicijoje pristatomi tokie Lietuvos ir Lenkijos dailės klasikai, kaip Adomas Galdikas, Antanas Gudaitis, Jurgis Hopenas, Bronislovas Jamontas, Juozas Mikėnas, Tymonas Niesiolovskis, Petras Rimša, Antanas Samuolis, Liudomiras Slendzinskis, Stasys Ušinskas, Justinas Vienožinskis, Antanas Žmuidzinavičius. Parodoje eksponuojami tapybos, skulptūros, grafikos kūriniai ir piešiniai, fotografijos bei spaudiniai iš „Tartle" kolekcijos, leidžiantys plačiau aprėpti Kauno ir Vilniaus tarpukario ir karo metų kultūrinio bei socialinio konteksto ypatumus.

Pirmas galerijos aukštas skirtas miestų įvaizdžiams, čia parodomas sostinės ir buvusios sostinės fenomenas, įamžintas dailininkų ir fotografų kūriniuose: tautiškumu ir modernumu besiremiančių Lietuvos autorių formuotas Kauno paveikslas ir tradiciją pabrėžianti bei romantiškai į praeitį besigręžianti Vilniaus ikonografija, kurią plėtojo vietiniai menininkai. Kartu atkreipiamas dėmesys į bendrą istorinį naratyvą ir jo interpretacijas tarpukario Lietuvos ir Lenkijos visuomeniniame bei dailės gyvenime. Nevengiama ir kartais vis dar kontroversiškai vertinamos Vilniaus temos, kuri propagandinėje dailėje buvo įvaizdinama tiek rimtais, tiek ironiškais sprendimais. Žemutinio aukšto salėse pristatomas 1918–1945 m. Kauno ir Vilniaus meninis gyvenimas, ypač daug dėmesio skiriant Kauno meno mokyklai ir Stepono Batoro universiteto Dailės fakultetui – dviem institucijoms, formavusioms pagrindines tendencijas to meto dailės lauke. Eksponuojami kūriniai parodos lankytojams leidžia pamatyti skirtį tarp dviejų dailės tradicijų – meniniams ieškojimams atviresnės Kauno ir nuosaikesnės, į neoklasiką linkusios Vilniaus. Pristatomi tiek charakteringiausi tarpukario bei karo metų dailės klasikai priskiriami kūriniai, tiek netipiški pa-

vyzdžiai, leidžiantys plačiau diskutuoti apie šio laikotarpio dailės įvairovę.

Paroda kviečia kitu aspektu pažvelgti ne tik į gana gerai pažįstamą laikinosios Lietuvos Respublikos sostinės Kauno meninio gyvenimo situaciją, bet ir geriau pažinti Antrosios Lenkijos Respublikos vaivadijos centro – Vilniaus – dailės kontekstą.

Viena iš parodos kuratorių Dovilė Barcytė vykusioje spaudos konferencijoje teigė, jog trečioji „Tartle" paroda „1918–1945 / Kaunas–Vilnius" pristato platų tarpukario ir Antrojo pasaulinio karo metų Kauno bei Vilniaus meninio gyvenimo spektrą: „Dailė, žinoma, yra ne tik estetika, bet ir istorija, todėl kuruodamos parodą stengėmės kuo daugiau dėmesio skirti ir kultūriniam-politiniam kontekstui. Nesunku dailininkų kūriniuose įžvelgti ir oficialią valstybinę poziciją, ir tarpukario visuomenės nuotaikas, pasaulėžiūrą". Kaip teigė D. Barcytė, parodą sudaro dvi dalys. Pirmoji dalis skirta miestų – Kauno ir Vilniaus – įvaizdžių temai. „Miestų įvaizdžiai buvo formuojami gana skirtingi. Kaunas kaip laikinoji, naujai besikurianti sostinė, dažnai, ypač 4 deš., buvo asocijuojamas su modernumu ir tautiškumu. Tarpukario pasaulėžiūrai artimas žavėjimasis modernizacija, mokslo, technikos pažanga. Tačiau aktualus buvo ir tautiškumo momentas: dailininkai stengėsi vis naujai, o kartais ir savaip interpretuoti su lietuviškumu siejamus simbolius. Vilniuje situacija kiek kita. Vietinių menininkų plėtota ikonografija jau istorinėje, LDK sostinėje, kitokia: daugiau dėmesio skiriama tradicijos svarbai, jos tąsai, paveldosaugai. Vilniaus įvaizdis gerokai romantiškesnis, kartais net šiek tiek mistiškas." Ekspozicijoje pristatomi ir Kauno bei Vilniaus dailės tendencijų neatliepiantys, netipiški atvejai – pvz. Vytauto Kairiūkščio, Mato Menčinsko kūriniai. „Parodos naratyvas užbaigiamas Antrojo pasaulinio karo metų daile, į kurią irgi galima žvelgti dvejopai. Viena vertus, kūryboje atsiranda niūrios, neramios temos. Kita vertus, dėl pasikeitusių gyvenimo aplinkybių į dailę atkeliauja ir nauji siužetai, ir subjektyvus autoriaus žvilgsnis", – teigė I. Burbaitė.

Nežinantiems, bet norintiems sužinoti daugiau apie Vilnių ir Kauną tarpukariu – ši „Tartle" paroda yra „a must".

Sakytinės istorijos projekto mintis gimė prieš 25 metus

Romualdas Kriaučiūnas

Betvarkydamas savo archyvus, radau eilėraštį, pavadintą „Tikėjom greit sugrįžti…" Jį parašė Ona Navickienė iš Londono, Ontario Kanadoje, eilėraštis atspausdintas Torono mieste leidžiamame savaitraštyje „Tėviškės žiburiai" (2014.11.04). Jis man patiko ir jį pasilaikiau. Kaip tik tais pačiais metais buvo išleista knyga „Manėm, kad greit grįšim – 18 pokalbių apie pasitraukimą į Vakarus 1940–1944 m.". Nežinau, bet nesistebėčiau, kad eilėraštis buvo inspiruotas minimos knygos. Po trejų metų knyga buvo išleista anglų kalba („Thought We'd be Back Soon – 18 Stories of Refugees 1940–1944").

Tikėjom greit sugrįžti...

Ką pasakytum, jei tave paklausčiau,
Iš kur esi? Kur ta gimtinė tavo?
Tikrai žinau, kad aš tada išgirsčiau:
Nuo Marijampolės, nuo Kauno ar Rietavo…
Kur Dzūkijos miškai mums grybus dovanoja,
O bangos Baltijos skalauja gintaro krantus,
Kur Gedinimo pilyje trispalvė plėvesuoja
Šile gegutė atskaičiuoja mums metus.
Kur pušynėliai ošia ir žaliuoja,
Dažnai girdėdavom lakštingalos balsus.
Kur mėlynakiai ežerėliai tyvuliuoja,
Laukai ten kvepia duona ir medum…
Nedaug dar metų tu išeidamas turėjai,
Kai palikai gimtinę tik trumpam,
Ir vis manei ilgai neužsibūti. Klydai
Vartus užkėlei laikui tu ilgam.
Daug metų čia praleista: dirbta ir mylėta,
Čia jūs vaikai, anūkai ir draugai.
Lyg viskas čia gerai: ramu ir šilta,
Tiktai kodėl vis stabteli, susimąstai?
Stebi tu Tėviškės kiekvieną žingsnį,
Jei kas blogai – suspaudžia širdį tau.
O jei gerai – tu nuoširdžiai džiaugiesi
Ir vis tiki, kad ryt bus dar geriau.
Bet Tėviškė gyva tavoj širdy. Ji kelias, bunda
Nutraukus pančius priespaudos, kančias.
Šiandien drauge mes Lietuvą lankykim,
Nors mintimis, eilėm ir su daina.

Šįmet kaip tik sukanka dvidešimt penkeri metai nuo sakytinės istorijos projekto gimimo. Įdomi ir dėmesio verta istorija, kurią glaustai aprašė Laima Petrauskaitė-Vanderstoep, viena iš knygos sudarytojų. Dabar noriu pasidalinti jos istorine apybraiža, aptarta pirmoje knygoje. Sakytinės istorijos projektas buvo pradėtas 1995 m. JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos, pirmininkaujant Alei Kėželienei, kuris tęsėsi per Marijos Remienės kadencijas ir buvo baigtas, kai tarybai vadovavo Dalė Lukienė. Viename posėdyje buvo aptarta mintis surinkti prisiminimus tos išeivijos kartos, kuri pasitraukė iš Lietuvos dėl artėjančios komunistų grėsmės Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Laima Petrauskaitė-Vanderstoep sutiko projektą organizuoti ir jam vadovauti. Dalia Stakytė-Anysienė sutiko prisidėti ir tinkamai apipavidalinti surinktą medžiagą. Ruošiantis projektui, konsultavo istorikas dr. Dovydas Fainhauzas ir sociologė dr. Gražina Budrytė. Finansinės paramos susilaukta iš Lietuvių Fondo ir Illinois Arts Council.

Toliau tęsiu gerbiamos Laimos aprašymą. Svarbiausia projekto užduotis buvo įrašyti į magnetofono juostas mūsų egzodo kartos išgyvenimus ir įspūdžius, traukimąsį iš Lietuvos, keliavimą į Vakarus, gyvenimą po karo Vakarų Europoje ir įsikūrimą JAV. Pasirenkant pašnekovus norėta, kad jie atstovautų platesniam visuomenės skerspjūviui.

Pašnekovams buvo iš anksto pranešta, kad įrašai bus atiduoti archyvams. Pokalbį pradėdavo nuo pasitraukimo: kada pasitraukė, ar tikėjosi sugrįžti ir, jei taip, tai kada ir kaip. Kalbėjosi apie vykimą į Vakarus – vežimais, traukiniais, laivais, dviračiais ir pėsčiomis. Prašė pasidalinti patirtimi gyvenant pokario stovyklose, kaip vietiniai žiūrėjo į pabėgėlius. Kalbėjo ir apie imigraciją. Kokie buvo pirmi įspūdžiai naujoje šalyje, kaip sekėsi įsikurti ir prisitaikyti. Pašnekovai taip pat buvo klausti, kaip dabar vertina savo sprendimą palikti Lietuvą, ką prarado Tėvynę palikę ir ko pasigedo naujoje šalyje.

„Beklausydamos šių pašnekovų prisiminimų supratome, kokią didelę dovaną jie mums suteikė. Archyvams surinkta medžiaga ir pats istorinis laikotarpis mus taip sudomino ir įtraukė, kad norėjome tuo pasidalinti su savo draugais Amerikoje, pašnekovų vaikais ir vaikaičiais, o su išeivijos istorija supažindinti Lietuvos žmones" (psl. 15). Projekto pabaigoje man teko įsitraukti į knygos paruošimą spaudai ir susipažinti su turima informacija. Ta proga mano rankose atsidūrė apie 2 500 puslapių mašinėle rašyto teksto. Skaičiau du kartus. Pirmą kartą susipažinau su turiniu, o antrą kartą, naudodamas mano paruoštą skalę, įvertinau kiekvieną atsiminimą. Atsiminimai tikrai yra tarsi aukso aruodas be dugno. Ne vieną ar du iš klausiamųjų teko asmeniškai pažinti. Skaitant prisiminimus įgyta pažintis padidėjo ir pagilėjo.

Knygos „Manėm, kad greit grįšim" pradžioje Dalia Stakytė-Anysienė pristato pirmosios ir antrosios sovietų okupacijos pasekmes, vokiečių okupaciją, padėtį karui pasibaigus ir pasklidimą svetimose šalyse. Trečioji knygos sudarytoja dr. Dalia Cidzikaitė skaitytojui paaiškina apie knygos kalbą. Perrašinėjant ir redaguojant pokalbius dėta daug pastangų, kad jie būtų kuo tikslesni. „Stengėmės išlaikyti ne tik pašnekesio tikslumą, bet ir natūralią pokalbio tėkmę. Tiesa, ne vienu atveju originalų pokalbį teko trumpinti, pasirinkti tik tam tikrą pasakojimo dalį…" (psl. 44). Knygos pabaigoje pateikiamas dažniausiai pašnekovų vartojamų svetimžodžių reikšmių žodynėlis.

Knygos širdis – aštuoniolika pokalbių apie pasitraukimą į Vakarus 1940–1944 m. Čia išvardinsiu pašnekovus: Petras Aleksa, Birutė Briedienė, Vytautas Černius, Adolfas Damušis, Janina Bortkevičiūtė- Jakševičienė, Jonas Kavaliūnas, Joana Kaukoriūtė-Krutulienė, Juozas Meškauskas, Bronė Pabarčienė, Marija Sakaitė-Paškevičienė, Hypatija Yčaitė-Petkienė, Juozas ir Marija Plačai, Antanas Šatūnas, Valerija Šileikienė, Juozas Tadras, Bronė Urbonienė, Nijolė Jankutė-Užubalienė ir Petras Vaškys. Man teko penkis iš jų gana artimai pažinti.

Šio rašinio tikslas - prisiminti ir paminėti sakytinės istorijos projekto dvidešimt penkerių metų sukaktį, o ne projektą apvainikavusias dvi knygas. Projektas buvo ir tebėra prasmingas ir neįkainojamos vertės, praturtinęs išeivijos istorijos archyvus. 15 min.lt svetainėje radau trumpą, bet daug pasakantį pirmosios knygos pristatymą iš Lietuvos perspektyvos: „Daugelis Lietuvos gyventojų po daugiau nei 50 metų vertinantys tuometinius emigrantus, net neįsivaizduoja, su kokiais sunkumais jie susidūrė ir kiek praradimų jų laukė. Knygoje išsamiai pasakojama apie negailestingą ir brutalią išeivių kasdienybę". Niekur nepastebėjau kokių nors Sibiro tremtinių ir pasitraukusių į Vakarus sugretinimų. Aišku, neverta klausti, kurie daugiau kentėjo ir išgyveno, bet šių atsiminimų išviešinimas gali vienus su kitais labiau suartinti.

Teko patirti, kad dr. Dalia Cidzikaitė pasiryžusi kruopščiai ir sistematiškai mano bendraamžių kartą pakalbinti, ją pastudijuoti ir aptarti. Ta studija gali būti panaši į ką tik aprašytą sakytinės istorijos projektą. Mano karta – tai jau atliktos sakytinės istorijos projekto pašnekovų vaikai. Ir taip karta seks kartą, kaip, Maironio žodžiais, banga seka bangą... Nekantriai lauksime!

Viena iš knygos sudarytojų Dalia Cidzikaitė

Kuršių nerijos gamta

Atkelta iš 4 psl.

1923 metais Klaipėdos kraštą prijungus prie Lietuvos, Kuršių nerija tapo įkvėpimo šaltiniu ir lietuvių menininkams, taip pat nenustojo buvusi ir vokiečių dailininkų traukos centras. Nidoje buvo gyva „laisvojo meno" dvasia, priešingai nei Vokietijoje, kur įsibėgėjo nacionalsocialistų 1933 m. pradėta kampanija prieš modernųjį meną, apšauktą „išsigimusiu".

Nida, XIX amžiuje vadinta „prūsiškąja Sachara", XX a. buvo pakrikštyta ir „tapytojų rojumi", ir „stebuklų žeme". Tapytojas Ernst Mollenhauer, po karo gyvenęs Vokietijoje, apie Nidą rašė: „Tai kraštovaizdis tapytojams, kupinas šviesos ir erdvės, vandens ir saulės. Nida buvo susibūrimo vieta menininkams ir visiems žmonėms, ieškantiems nepalytėtos gamtos potyrių ir nekenčiantiems bet kokio sambrūzdžio".

Iki 1945 m. Nidoje kūrė per 200 dailininkų, pusė jų buvo kilę iš Rytprūsių. Dailininkus žavėjo Kuršių nerijos gamta, architektūra, žvejų darbai ir amatai, gyvenimo būdas ir ritmas. Antrasis pasaulinis karas nutraukė Nidos dailininkų kolonijos istoriją. Blode viešbutyje sukaupta įspūdinga paveikslų kolekcija 1945 m. pradžioje buvo sunaikinta, pražuvo ir daugelio čia gyvenusių, kūrusių dailininkų darbai. Didžioji kolonijos dailininkų dalis išsaugojo sentimentus Kuršių nerijos gamtai ir, po karo negalėdami atvykti į Nidą, tapė vadinamuosius „prisiminimų paveikslus".